

Kar je zreló, bo vse pobrano,  
zavrženo, kar je gníló.  
Pokrájina drhti udano,  
ko hrami se odpirajo.  
Močan in topel veter veje,  
med njive gre in trte šteje,  
izluščeno pokuša zrno  
in belo jagodo in črno.  
Vse bo požeto, vse odbrano,  
prevzeto ali pomandrano.

O Gospodar! Zares prihajaš!  
Nagubani tvoj plašč šumi.  
S pradavnim strahom spet navdajaš  
stvari pod svojimi očmi.  
Lepo biló je, v rosi rasti,  
hudo bo, v žarkem soncu pasti,  
ne klas, ne grozd izbran več biti,  
a v tvoj pridelek se zgubiti.  
Strašan si, ko svoj svet obhajaš  
in si sadove vse osvajaš!

Zdaj tone spet veliko leto,  
na kupe sadežev leži  
in še hitijo hlapci vneto  
med brazdami in rozgami.  
Prepolna žita ti je kašča,  
bogastvo v kleti ti narašča.  
Ti, Gospodar, ga tiho gledaš,  
njegove cene se zavedaš.  
Daj, naj bo, kar bo zemlji vzeto,  
Življenja kruh in vino sveto!

## **Pripombe k načrtu avtonomije za Slovence na Koroškem z dne 17. julija 1927**

Rud. Kyovský

Najpreje si hočemo ogledati v kronološkem vrstnem redu potek dogodkov od vložitve predloga do momenta, ko je šolski odbor koroškega deželnega zbora sklenil, da se pogajanja kot brezplodna končajo.

Koroški deželni zbor je na svoji predplebiscitni seji ne 28. septembra 1920 sklenil, „da bo za večne čase čuval jezikovno in narodno posebnost slovenskih

državljanov in skrbel za njihov duševni in gospodarski procvit v enaki meri kot za nemške prebivalce dežele.“ Nočemo dvomiti v resno in iskreno željo centralne vlade, ki je hotela urediti razmerje s Slovenci. Kljub temu pa iniciativa za predmetni osnutek ni prišla iz Avstrije, temveč iz Jugoslavije.<sup>9</sup> Dr. Morocutti, eden izmed voditeljev nemške manjšine v Sloveniji, je leta 1926. izročil v Celovcu spomenico, v kateri je zaradi interesov nemške manjšine v Sloveniji predlagal, naj da Koroška vlada Slovencem na Koroškem kulturno avtonomijo.

Dasiravno se je načrt skliceval na resolucijo kongresa manjšin iz l. 1926., so nemške stranke že pri predložitvi ravnale v nasprotju z intencijami kongresne resolucije. Zakonski osnutek je bil predložen brez vednosti in sporazuma z zakonitimi zastopniki Koroških Slovencev! Nemški publicisti so se tega očitka<sup>10</sup> skušali otresti s trditvijo, češ da so se Slovenci (dr. Petek) udeleževali sej „šolske komisije“, ustanovljene na podlagi sklepa Koroškega deželnega zbora z dne 11. junija 1925. Ta komisija je imela nalogo, študirati šolsko vprašanje. Seje te komisije so se vršile 4. decembra 1925, 14. januarja 1926, 16. februarja 1926, 4. novembra 1926, 13. decembra 1926, 3. maja 1927 in 22. julija 1927. Vprašanje „avtonomije“ se je sprožilo šele na seji 16. februarja 1926. Kakor poroča Veiter, je bil baje na teh sejah izdelan načrt, ki se je naslanjal na estonski in letonski zgled, ki pa ni ustrežal avstrijskim razmeram. Veiter priznava, da Slovenci pri končni formulaciji načrta niso sodelovali ter da so načrt predložile nemške stranke „Ohne weitere Fühlungnahme mit den Slowenen.“

Resolucija, na katero so se sklicevali predlagatelji zakonskega osnutka, je predvidevala, da prizadeta narodna skupina sodeluje pri izdelavi načrta in se ta formulira sporazumno z njo.

Zato je tudi kongres v Ženevi na plenarni seji dne 22. avgusta 1927, ko se je pečal s koroškim avtonomističnim načrtom, v svoji resoluciji načrt sicer načelno pozdravil, jasno pa obsodil način, kako je nemška večina inscenirala njegovo predložitve!

Ko je dr. Smodej<sup>11</sup> v svojih člankih v „Morgenblattu“ omenil ta sklep kongresa, je nanje odgovoril v istem časopisu Scheichelbauer ter kratko malo utajil, da bi se bil ženevski kongres sploh kdaj bavil s koroškim vprašanjem.<sup>12</sup> Vkljub

<sup>9</sup> Dr. Morocutti-jev članek v reviji „Grossdeutschland“ z dne 4. avgusta 1937, kjer pisec poudarja, da je nemška manjšina v Sloveniji pri predložitvi načrta sodelovala iniciativno.

Dr. E. Ammende: Der Völkerbund und die Nationalen Minderheiten — Neue Freie Presse.

Veiter: „Die Slowenen in Kärnten, str. 38.

Scheichelbauer: Aufrichtigkeit itd., str. 37.

<sup>10</sup> Slovensko poročilo, str. 311.

<sup>11</sup> I. Skala: Die Kärntner „Kulturautonomie“ v Kulturwehr, zv. 8, l. 29.

Janez Starc: Zur Kulturautonomie u. frage in Kärnten, Kulturwehr, zv. 7, l. 29.

Dr. Franc Smodej: Zur Frage der Kulturautonomie der Kärntner Slowenen — Morgenblatt Zagreb — trije članki: št. 146 z dne 30. maja 1928, št. 147 z dne 31. maja 1928 in št. 149 z dne 2. junija 1928.

<sup>12</sup> B. Scheichelbauer: Zur Frage der Kulturautonomie der Kärntner Slowenen — Erwiderung an dr. Smodej — Morgenblatt št. 156 z dne 9. junija 1928.

temu, da je kongres<sup>13</sup> soglasno (torej tudi z glasovi zastopnikov nemških manjšin) izbral posebno komisijo, ki je izdelala resolucijo, le-to tudi soglasno izglasoval, si upa pisec, ki se sklicuje na „odkritosrčnost, jasnost in sporazum“, trditi, da se je ta resolucija nanašala na Frize. Dr. Wilfan je ravno to resolucijo uporabil za obrambo „kongresa“ pred napadi manjšin iz Nemčije (katerih glasilo je bila „Kulturwehr“), češ da je na kongresu dobila slabotna slovenska manjšina popolno zaščito, ki je drugje ne bi mogla dobiti, ker je kongres soglasno odklonil način, kako je nemška večina na Koroškem „inscenirala“ predložitev avtonomističnega načrta.<sup>14</sup>

Na ta način „predloženi“ načrt je plenum koroškega deželnega zbora odstopil šolskemu odboru. V tem odboru, v katerem so bili Slovenci zastopani po dr. Petku, so se vršile seje 16. aprila 1928, 1. junija 1928, 7. decembra 1928, 26. aprila 1929 in 9. februarja 1929. Na seji 1. junija 1928 je bilo sporazumno sprejetih prvih 16 §-ov v ponekod izpremenjeni dikciji.

Na prve resne težave so pogajanja naletela zaradi izpovedanega načela, vendar so Slovenci, kakor bo kasneje razvidno, v tej važni točki popustili. Ko se je pričela debata glede vprašanja šolstva, ki je predstavljala prav za prav edino vsebino „avtonomije“, sta se mišljenji Slovencev in Nemcev glede „utrakvističnih šol“ razšli. Kljub temu se pa pogajanja niso razbila, temveč so se le zaradi poletnih počitnic odgodila. Avgusta meseca leta 1929. se je vršil V. kongres v Ženevi ter so se tu sestali zastopniki Nemcev in Slovencev in nadaljevali pogajanja. Od strani Nemcev so se teh pogajanj udeležili dr. Otto Junghann, predsednik Nemške lige za društvo narodov, dr. Georg Bruns, dr. Ewald Ammende, generalni tajnik kongresa, dr. Paul Schiemann, dr. Werner Hasselblatt ter zastopnik nemške manjšine iz Jugoslavije dr. Franz Pertz, medtem ko so Slovence zastopali dr. Wilfan, dr. Besednjak, dr. Petek in Starc. Da se olajša zblizanje med nasprotujočimi si stališči obeh narodnosti, je dr. Besednjak predložil minimalne zahteve koroških Slovencev, katerih uresničitev naj pokaže dobro voljo koroških Nemcev za nadaljnja pogajanja. Te minimalne zahteve so obsegale 7 točk:

1. Praktično izvedbo uredbe iz leta 1891., zlasti glede obligatnega pouka slovenščine 3 ure tedensko.
2. Imenovanje inspektorja za utrakvistične šole, v katerega bodo Slovenci imeli zaupanje.
3. Garancijo za vzgojo slovenskega učiteljskega naraščaja.
4. Ustanovitev slovenske poljedelske šole in dveh gospodinjških šol.
5. Izročitev slovenske tiskarne Družbe sv. Mohorja in Dijaškega doma v Celovcu.
6. Pospeševanje slovenskega združništva in imenovanje slovenskega zastopnika v deželni šolski svet.

<sup>13</sup> Europäischer Nationalitätenkongress str. 29, Verlag Wilhelm Braunmüller, Wien-Leipzig.

<sup>14</sup> Dr. Josip Wilfan: „Kratke pripombe k izjavi, zakaj so manjšine iz Nemčije izstopile“ — v oficialnem glasilu „Odbora za evropske narodnostne kongrese, september leta 1927.

## 7. Odstranitev uradnikov, proti katerim so vložene upravičene pritožbe.

Te zahteve so bile tako minimalne, da jih koroški Nemci že zaradi mednarodne javnosti, ki je bila o pogajanjih obveščena, niso mogli odbiti. Šolski odbor je na seji, kateri je prisostvoval dr. Otto Junghann, sklenil, da počaka s svojim poročilom, ki ga je imel predložiti plenumu koroškega deželnega zbora, do realizacije teh minimalnih zahtev; med tem časom naj pogajanja mirujejo in se ustavi tudi vsaka polemika.

Vodstvo „Landbunda“, t. j. ene največjih strank predlagateljic zakonskega načrta, pa je že 20. oktobra 1927 sklenilo, da odklanja predloženi zakonski osnutek. Ko je tudi velikonemška stranka sklenila, da se protivi vsaki nadaljnji debati o kulturni avtonomiji, je bil načrt pokopan. Odmev teh sklepov je bil ta, da je šolski odbor 27. maja 1931 sklenil, da se debata o predloženem načrtu konča, in je navedel kot formalni razlog slovensko zahtevo po izročitvi utrakvističnih šol, stavljeno na seji dne 9. maja 1929!

Zadnja seja šolskega odbora 12. junija 1930 je sklenila, obvestiti plenum deželnega odbora o neuspehu pogajanj. Na tej seji so zastopniki večine na vprašanje dr. Petka in dr. Starca zanikali, da bi bil med zastopniki Nemcev in Slovencev dosežen kdaj kak dogovor (!!)

Pa tudi sklepa z dne 12. junija 1930 se večina ni držala. Šolski odbor bi bil moral, kot rečeno, poročati plenumu o poteku in uspehu pogajanj. Ko se to niti na seji 3. in 4. julija 1930 ni zgodilo, so se Slovenci obrnili 29. avgusta 1930 na predsedstvo deželnega zbora, ki pa je z dopisom z dne 3. oktobra 1930 zavrnilo njihovo zahtevo po poročilu, češ da ni še stvar „zrela za obravnavo v deželnem zboru.“ Ta seja dne 3. oktobra 1930 je bila obenem zadnja, ker je bil deželni zbor nato razpuščen.

Razumljivo je, da so glede na opisani potek pogajanj bili nemški publicisti, ki so skušali vreči krivdo za neuspeh pogajanj na koroške Slovence oz. „Ljubljano“, v zagati.

Veiter, eden izmed redkih koroških Nemcev, ki je do koroških Slovencev zavzel objektivno stališče, pravi, da niso nemške stranke nameravale ustreči nobeni zahtevi Slovencev, nasprotno, da so celo poslabšale njihovo dotedanje stanje. Pri tem se pisec sklicuje na slovenski odpor in na „grdo“ pisanje ljubljanskih časopisov.<sup>15</sup> K temu je pripomniti le to, da sta oba slovenska vodilna dnevnika „Slovenec“ in „Jutro“ sicer odklanjala izpovedno načelo — sicer pa pozdravila vsak poizkus sprave med koroškimi Nemci in Slovenci. „Slovenec“<sup>16</sup> n. pr. je pisal o načrtu: „... sicer so pa v tem načrtu zelo lepa določila; sploh je načrt tak, da je možna in celo priporočljiva diskusija. Zaradi tega priporočamo načrt v resno obravnavo, da se reši edino sporno vprašanje med Nemčijo in Jugoslavijo, ki lahko postaneta najboljša zaveznika za velike skupne naloge bodočnosti.“

(Dalje sledi)

<sup>15</sup> Veiter „Die Slowenen in Kärnten“, str. 105.

<sup>16</sup> „Slovenec“ z dne 15. julija 1927.